

Huszonöt éves volt, amikor meghalt, pedig élnie kellene. Egyetlen, vastag kötetbe gyűjtötték összes műveit, elbeszéléseket, verseket, s talán nem is kellett volna többet írnia, elmondta már nemzedékének vallomását — ez volt az ő feladata. Megnyitni a süket füleket, a vak szemeket: egy nemzedék sikolyát meghallani, egy földig rombolt hazát meglátni. Négy száz oldalas könyvével Borchert beírta nevét a német irodalom történetébe, Thomas Mann, Arnold Zweig, Reiner Maria Rilke, Remarque és a többi nagy mellé.

Nem mindennapi értelmükben vett elbeszélések Borchert művei. Sokszor lehetetlen megállapítani, hol végződik bennük a próza és hol kezdődik a költészet, s habár formailag ebben a könyvben nincsen dráma, mégis az egész könyv egy dráma, a német háborús nemzedék drámája. Néhány hónap alatt írta, rohanta műveit Borchert, súlyos betegen, ágyban, mintha érezte volna az idő sürgető szavát, a halál közelgő hideg szellőjét. Minden benne lévő életet és erőt, lázadást és követelést elbeszéléseibe öntött, — hörögve, dadogva, zokogva. És meg tudta rázni az alvó lelkiismereteket. Volt fasiszta őrmesterek írták neki, hogy művei segítettek levetkőzni a multat, az átkokat, a mérgező ideológiát, a barbárságot. Borchert fogalom lett és lobogó.

Csodálatos elbeszélései bennünket is megtanítottak másképp nézni egy, önmagunkban s a világ előtt már halálraitelt nemzedékre. Mi hiszünk neki, amikor azt mondja: „A mi kiáltványunk a szeretet... Mégis, mégis: Ebben az örült világban mi ismét, mindig ujonnan szeretni akarunk!” A háborús és háborúutáni német élet vallomása Borchert minden szava, s nekünk el kell gondolkodnunk szavain.

A lerombolt országban csak a pusztulásnak vannak emlékei, csak fájdalom, kétségbeesés virágzik az elhagyott házak égbemeredő kéményein. Sehoh egy mosoly. Borchert nem látja, csak egyetlen elbeszélésében tud egy kissé mosolyogni, akkor is szenvedve, szenvedő emberek miatt.

Amilyen az az élet, amelyről vall, olyan a hangja is Borchertnek. Sokat tanult az expreszszionistáktól, de stílusa így is egyéni, megragadó, erőteljes. Lázás, nyugtalan, vérzik, forr, dühöng, mégis símogat, mégis annyira emberi. Néha olyan, mint egy gyászinduló, máskor az életbe vetett hit oratóriuma.

Wolfgang Borchert. Ezt a nevet nem lehet elfelejteni. A világtörténelem tragikus pillanatainak művésze ő, aki az emberek szívéből fagra nemzedékének költője, nagy, professzióját.

Lektor

Embortelenség

Franz Kafka: *Átalakulás, Epoha-kiadás, Zágráb, 1954.*

Georg Samsa kereskedelmi utazó arra ébred egy reggel, hogy utálatos kukaccá alakult át. Franz Kafka, a „Per” és a „Kastély” szerzője kortünetet állít élénk ebben a kis könyvében. Az ember elveszti emberi jellegét, állattá, csúszómászóvá alakul át. Túlzottan merésznek tekinthető az az állítás, hogy az „Átalakulás” allegória, de ha alaposan elemezzük, rájövünk a regény tételének igazi értelmére. Georg Samsa

állandóan nyomás alatt él: azért kell holtfáradtra dolgoznia magát, mert szülei nagyobb összeggel tartoznak cégfőnökének. A munka idegen számára, főnökének szemét látja mindenütt, amint fenyeget. És kiért dolgozik? Szüleiért és hugáért, keresetét ők költik el. Meggyűlöli a munkát. Kukaccá változik. Felesleges azt magyarázni, hogy egy ilyen eset a valóságban lehetetlen. Felesleges betegességet ráfogni Kafkára: nem ő volt a lehetetlen és a beteges, hanem a kor és a társadalom, amelyben élt. Ezért emelnek ismeretlen bírák kideríthetetlen bűn miatt homályos vádat Joseph K. ellen a „Perben”, ezért hiábavaló K. mérnök minden kísérlete, hogy bejusson a titokzatos kastélyba, s végül ezért változik Georg Samsa kukaccá.

Franz Kafka, a mai nyugati fiatal írók bálvány, a rettegés, megoldhatatlan problémák és az embortelenség ábrázolója. „Átalakulás” című regényének bizarr témája a polgári társadalom válságos pillanatainak, a tipikus kispolgár lelkivilága összeomlásának eredménye. Dokumentuma, természetesen rendkívül szubjektív dokumentuma, egy letűnt kornak, amelynek nyomai, hátravetett árnyékai bennünket is kísértének néha.

Lektor

Parasztkirályság

(Németh István elbeszélései)
(Testvériség-Egység kiadása)

Inges-gatyás, heje-hujás, megmosdatott, bazsalikom, árvalányhajas parasztképeket festettek elének valamikor, csendes idillt, ahol — a valóságban aligha történt meg ilyen — a Kádár Katák boldog és csinos feleségei lettek a Gyula Mártonoknak. Azután Móríc Zsigmond jött és ahogyan ő belenézett a falu életébe, rögtön szikrákkal és villamossággal teit meg minden kuckó ottan, az ember máshol le nem vezethető alkotó szenvedélye robbant bele a szilajságba, a vérbe, a kéjbe, a szenvedélyekbe. Belesimult ez a kép abba a századvégi vitalista, életes szemléletbe, amelyre akkor az írástudók esküdtek. És ha nem számítjuk ide az olyan „irodalmi” közzjátékot mint amilyen a Göre Gáboré is, alig találunk még említésre érdemeset.

Németh István úgy indult, hogy újat mond majd el a parasztságról, a mi parasztjainkról, itt Vajdaságban. Bácska szívéből szívta írósgázhhoz az élető vért, a megszólalásra kényszerítő paraszti élményeket. Első írásaiban érezni még, hogy latolgatja a lehetőségeket: Móríc Zsigmondosan nézzen-e be a falusi házak ablakain, vagy dobjon mindent félre, álljon a saját lábára, ne tekintgessen se jobbra, se balra, hanem csak élményei szavát figyelve adja úgy tapasztalt meglátásait, ahogy azok földeregték nyiladozó értelmé előtt, ahogy belevésődtek ifjúságának hajnalán a markáns paraszt-arcokkal egyetemben.

Németh István az utóbbit választotta. Igaz, hogy így írásai veszítettek művésziességükből, a szerkezet nem mindig klasszikus tökélyű, a cselekmény vonalvezetése a fokozás nem mindig arányos, a stílusa is egyetlen, kidolgozatlan. De nyers erejükben villannak fel, bontakoznak ki a biztos szemmel meglátott és

biztos kézzel megragadott és papírra vetett emberi arcok, sorsok, törekvések, vágyak, hangulatok, a parasztéletforma évszázados kereteiben hánykódó, az azt áttörni akaró és áttörő parasz-
tok, ébredve és nyújtózkodva, hunyorogva és szemlesütve ujjaszületett társadalmunk fényeiben. A parasztság életének ezek az új, eszmei jellegzetességei feszítették szét Németh István elbeszéléseiben a műfaj kereteit. Sajnálunk kell azonban, hogy Németh Istvánhoz, az ábrázoló és hangulatteremtő íróhoz nem emelkedett fel a műfajt teremtő Németh István is. Mert nem tudta megteremteni a témákhoz és az ábrázolás erősségéhez méltó keretet. Ez az igény azonban csak rejtett lehet még egy íróval szemben, akinek most dobták ki frissen a nyomdagépek első kötetét.

De a kötetbe foglalt elbeszélések arról is hírt adnak, hogy írójuk válságban él, megrekedt, ahogy ezt a jelenséget az írók egymás között mondani szokták. Nem Németh István témáiról van szó. A bomló formák, széteső keretek azt bizonyítják, hogy az író elvesztette uralmát fölöttük, felborult az a láthatatlan egyensúly, az a biztonságérzet, amely fennállt az író és élményvilága között, amelyet a kritikus ugyan megérzésének és hallásának lebegő mérlegén észrevesz, de az író sokszor alig figyel fel rá alkotás közben, főleg ha nem bibelődik formai problémákkal, mert azok szokták először is felszínre dobni az írónak belső válságát. A kötet elbeszéléseinek egy része erről a Németh Istvánról beszél. Ehhez csatlakozik még a megcsappant múgond, az elnagyolt ábrázolás, a szétfutó végkifejlődés, sokszor az erőszakolt pointe, a felszínes stílus-megoldás.

És mégis, e jelek ellenére is, Németh István elbeszélései szuggesztívek, minden elbeszélésében feltűnik egy-két kép, egy-egy remek jellemzés, pompás részlet, amely megragadja az olvasót, belemar képzeletébe, munkára serkenti azt és így

az olvasó mintegy kiegészíti az írást ott, ahol a veszt iramából, csökken benne a közlés intenzivitása, ellanyhul és nem tartalmazza már az író élményeinek teljében megalkotottakat. Ilyen írói remeklésnél az ábrázoló művész mesteralkotásánál érezni igazán, hogy Németh István olyan elsőrendű, annyira igaz és mély parasztélményekkel rendelkezik mint senki itt nálunk írói körökben. Ilyenkor lehullik minden vérszegény részlet és megjelennek parasztjaink a maguk igazi valóságában: borostásan, pálinkásan, gond-
dal és szenvedélyekkel tétezetten, félénken vagy bátran, ahogy családi örökségük beléjük gyökerezett szemléletmódjukat. Levegő után kapkodva és harsogóan élve, lélegezve. Kicsit sután — ostobán a rájuk szakadó sok újtól, a körülöttük növő, haragoszöld új, szocialista élettől, amely nem nézi a jelent és a jövőt pár hold barázdájának horizontjából, hanem mélyen beleszánt és gyökerestől kitép mindent ami korhadó, régi, burján és gaz ebből a „parasztkirályságból”, és amely új és friss, éltető nedvvel teli humuszba új magvakat akarja aratásba szökkenteni. És a boldogan kétkézzel a szocializmusha kapaszkodó parasztokat látnak, akik felmérték már önmagukat és helyzetüket. Ilyenkor érezzük, hogy Németh István olyan emberismerő, annyira ismeri parasztságunk életének minden csinját-bínját, annyira agyába vésődtek élményei, hogy azokat ha lemeztelenítve mondja is el, már akkor is élnek, már akkor is elbeszélések, mert az életet tartalmazzák, a mi embereink életét hozzák.

Következik mindezekből, hogy a kötetbe foglalt elbeszélések értéke egyenetlen, kiegyensúlyozatlan, az író Németh István arcéle még nem kiforrott, nem markánsan vetődik elénk elbeszéléseiből. De néhány részlete bizonyítja, hogy Németh István szenvedélyes szeretettel végzett kutatómunkájának érett, művészien kiforrott gyümölcseit bizton várhatjuk.

Bori Imre

Rippl-Rónai József

Családunk